

עשה לך רב סמכות וביורור

חכיב טולידאנו¹

ההדרכה של התורה - חובתנו להשתמש בשכלנו (אגרות חזון איש ב טו).

השאיפה לחקור ולברר כל דבר ולא להקטין ראש ורק להסתמך על פסקי גדולים בלא בירור והבנה. כמובן שגישה זו אינה באה לבטל סמכות, אלא לשים דגש על הביורור, כנגד אלו שסומכים על הרבנים בעצימת עיניים.

צריך לברר כל דבר כי יש אמיתות רבות ולא רק אמת אחת, וכדברי המשנה בסוטה "והאמת נעדרת" ופירשה שם הגמרא "נעשית עדרים עדרים", ואלו ואלו דברי אלוקים חיים (כל עוד הם בגבולות גזרה), ובאגרות משה (או"ח ד כה) כתב "...ואף בגדולים בזמנינו שייך זה" עיי"ש באורך על או"א.

מכיון שיש אמיתות צריך את הביורור, כי כאשר יש מחלוקת בין גדולי הדור ועם כ"א נמצאת האמת על פי דרכו, ואדם חקר וביורר בשכלו והגיע למסקנה כגדול פלוני, זוהי האמת בשבילו.

סוגיא זו בולטת יותר בשאלות של השקפה, שאז המחוייבות לסמכות פחותה. (למשל ציונות. הגישה של החרדים בנושא זה יש בה מן האמת, אך לא "האמת").

כמובן שגישה זו אינה גורפת לקיצוניות שאדם יפסוק רק משכלו ויבטל כל סמכות, אלא יש בה מס' כללים, כדלקמן.

מטרת הסוגיא, כמו שאמרנו, להדגיש את הביורור השכלי ולא להסתמך בעיניים עצומות על הרבנים.

נביא פסקי ציטוטים מן המקורות שלפנינו:

רמב"ם בהקדמה לספר המצוות - "... נמשכו כולם אחר דברי בה"ג ולא נטו מכוונתו במספרם (במנין מספר המצוות) כ"א נטיה קטנה... ויודע הא-ל ית' ודי בו עדות כי אני

1 הדברים ניתבו בעקבות חבורות שהיו בנושא עם הרב גרינשפן. תודה רבה לרב גרינשפן על כל ההערות וההארות.

כל מה שהשתכלתי בשבושם במה שימנו והיותם מונים מה שנראה בתחילת המחשבה שאין ראוי למנותו, נמשכו קצתם אחר קצתם בזה מבילתי השתכלות גדול...". לכאורה אפשר ליטעון מול הרמב"ם כיצד הוא חולק על בה"ג שהוא מראשוני הגאונים? אך הרמב"ם עונה על כך ואומר תדונו דברים לגופם: "וזה כי אני אבאר המצוות כולם ומספרם מצוה ומצוה ואביא ראיה על כל מה שיש בו ספק או מה שיחשוב מי שאינו בקיא בדיני התורה חלופו ואסיר מחשבתו ואבאר מה שיש בו ספק". אמנם אפשר לדחות ולתרוץ, שיתכן וכבר מגיל צעיר כשכתב את ספר המצוות ניכר על הרמב"ם שהוא רמב"ם ויכול להתמודד מול בה"ג.

רמב"ם בהקדמה ל"ד החזקה - "לפיכך קראתי שם חיבור זה משנה תורה, לפי שאם קורא בתושב"כ תחילה ואחר כך קורא בזה ויודע ממנו תושב"ע כולה ואינו צריך לקרות ספר אחר בניהם", והשיג עליו **הראב"ד** "..."ועוד כי יש דברים שהגאונים חולקים זה על זה, וזה המחבר בירר דברי האחד וכתבם בחיבורו ולמה אסמוך אני על ברירתו והיא לא נראית בעיני ולא אדע החולק עמו אם הוא ראוי לחלוק אם לא"².

מהר"ל בנתיב התורה סוף פט"ו - "... התורה היא שיכלית ... כי יותר ראוי ויותר נכון שיהיה פוסק מתוך התלמוד, ואף כי יש לחוש שלא ילך בדרך האמת ולא יפסוק הדין לאמיתו שתהיה ההוראה לפי האמת, מכל מקום אין לחכם רק מה שהשכל שלו נתן ומבין מתוך התלמוד, וכאשר תבונתו וחכמתו תטעה אותו עם כל זה הוא אהוב אל ה' ית' כאשר הוא מורה כפי מה שמתחייב מן שכלו ואין לדיין רק מה שענינו רואות, והוא יותר טוב ממי שפוסק מתוך התלמוד חבור אחד ולא ידע טעם הדבר כלל שהולך כמו עור בדרך". סוגייתנו עוסקת בבירור בפוסקים, אמנם המהר"ל מדגיש מאד את הצד של הבירור העצמאי אפילו מתוך התלמוד, ולשיטתו הבירור העצמאי במידה מסוימת גובר על הסמכות. כמובן שא"א לומר רק כמהר"ל ולפסוק רק מהגמרא ולבטל הסמכות לגמרי, כי המהר"ל (וכן היש"ש) אומר לסמוך על השו"ע, וכביכול המהר"ל אומר לנו שנסמוך עליו ולא על השו"ע שכל ישראל קיבלו אותו עליהם.

אגרות משה בהקדמה - "נתברר שהאמת להוראה הוא מה שנראה להחכם אחרי שעמל ויגע לברר ההלכה בש"ס ובפוסקים כפי כחו בכבוד ראש וביראה מהשיי"ת... ומורה הוראה יעיין בהדברים ויבחון בעצמו אם להורות כן וכאשר יראה שאני לא

2 לכאורה קשה מהרמב"ם בהקדמה ל"ד החזקה (סמכות) לבין הרמב"ם בהקדמה לספר המצוות (בירור), ונראה שאפשר לתרוץ שלושה תירוצים: הקדמה ל"ד (סמכות)/הקדמה לספר המצוות (בירור); א. בעלי בתים/בני ישיבות ב. תלמוד/גאונים ג. הלכות פסוקות/תרי"ג (ומדוע מלכתחילה כתב הרמב"ם הלכות פסוקות? מתוך שם הכ"מ: א. מי שירצה לסמוך על הרמב"ם - יכול. ב. גם מי שיעדיף לברר, כשיהא נחפו לפסוק יסמוך על הרמב"ם).

סמכתי כסומא בארובה אף על חבורי רבותינו אלא בדקתי בכל כחי להבין שהם נכונים... וכן אני מבקש לכל מעיין בספרי שיבדוק אחרי דברי ואז יורה למעשה".

ניתן לציין שהרב פיינשטיין לא כתב סיכום בשו"ת שלו ע"מ שהקורא יקרא ויבין ולא יסמוך עליו בעיניים עצומות. ובחלק יו"ד (ב מה) כותב: "ודאי שכ"א צריך לברר האמת לפי דעתו בין לקולא בין לחומרא אף כשהוא תלמיד נגד סברת רבו וכ"ש לאחרים שאינם תלמידיו". וביתר הרחבה כתב על זה באור"ח (א ט): "הנה מה שמתנצל כתר"ה במה שחלוק עלי בדבר הלכה הוא למותר כי כן דרך התורה שצריך לברר האמת וח"ו מלשתוק מי שסובר שאינו כן בין לקולא בין לחומרא".

יש"ש בהקדמה למסכת ב"ק - היש"ש מתייחס כלפי קבלת סמכות השו"ע והרמ"א: "... ומתוך זה ניתן לבעל דין לחלוק, ולומר קים לי כחד מנהון, הספרדי כספרדים הצרפתי כצרפתים, וכל אחד בורר את שלו, ועם ועם כלשונו, וסובר התורה ירושה למשפחות, ולא זו הדרך ולא זו העיר, כי מימות רבינא ורב אשי (חותמי הסמכות) אין קבלה לפסוק כאחד מן הגאונים או מן האחרונים, אלא מי שיכשרו דבריו להיותן מיוסדים למופת חותך עפ"י התלמוד והירושלמי והתוספתא, במקום שאין הכרע בתלמוד".

מאירי ב"ב קל: - "ואחד מהם אמר בסוגיא זו לתלמידיו שכל זמן שיראו פסק הלכה או פסק דין כתוב וחתום בשמו ויראו בעינינו דבר שהוא קשה בעיניהם לא יסמכו עליו ולא יפסלוהו לגמרי, אלא יניחוהו עד שיבואו לפניו ואם ידע בו טעם יעמידהו כו'".

חזו"א באגרות חלק שני אגרת ט"ו - "חובתנו לשמש בשכלנו עד כמה שידינו מגעת ולבקש את היותר מוכרע לפי שיקול דעתנו".

המשנה **באבות** (א טז): "עשה לך רב, והסתלק מן הספק" - אפשר להבין שכוונת המשנה: עשה לך רב שיפסוק לך הלכות בכל התחומים, וכל שאלה שתשאל - הוא יורה לך, ותסמוך עליו. אבל כשמעיינים במפרשים על המשנה לכאורה יוצא הפוך, שעשה לך רב קאי על "הסתלק מן הספק", כלומר עשה לך רב שתוכל לברר איתו את ההלכה כדי להסתלק מן הספק ולא כדי שיפסוק לך הלכה בלי שתברר בשכלך.

כך פירשו רש"י והרמב"ם ורע"ב ורבינו יונה.

לא נאמר עשה לך רב אחד או עשה לך רב ולא רבנים, אלא עשה לך רב בשביל שתסתלק מן הספק.

ונביא ציטוט קצר מלשון רבינו יונה: **שיקבל חבירו לרב אע"פ שלא יהיה חכם יותר ממנו**, ואפילו אם לא השיג אל חכמתו, כדי שישתלק מן הספק... וכן אמרו הגאונים ז"ל: "כל היבא דלמר מספק ליה ולמר פשיטא ליה, הלכתא כמאן דפשיט ליה, ואפי' "

תלמיד לפני הרב.

כמה נקודות וכללים על הבירור השכלי:

1. אם אדם חקר אחר רב ולא הגיע למסקנה כמותו - אז תלוי בגודל הרב (ראשוניים/ראשוני האחר/אח' אחר/גדולי דור//שאר רבנים, והנפק"מ: בירור לצורך לימוד בעיון//בירור לצורך פסיקת הלכה).
2. גם בין אחרוני האחרונים, אם הוא גדול דור ואין חולקין עליו בדבר אנו נתבטל אליו, אך כשיש מחלוקת בין הגדולים אפשר להישאר במסקנתנו ולסבור כהגדולים האחרים.
3. כלל ישראל קיבלו עליהם את השו"ע והרמ"א. בארצות אשכנז קיבלו עליהם את השו"ע יחד עם המשנ"ב³.
4. מדוע לא לקבל גדול מסוים וללכת אחריו בעניים עצומות בכל דבר? תשובה - המהר"ל דלעיל כותב דעדיף שאדם יברר ויטעה מאשר שיסמוך על הרב.
5. מה שנאמר: אפי' אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, שאתה חייב לשמוע לו - זה נאמר רק על לשכת הגזית ולא על מורה הוראה⁴.
6. אפשר לקחת קיצושו"ע וכד' וללמוד אותו על הסדר, וזה אפילו טוב וחשוב לדעת כל פרטי ההלכות, אך צריך לזכור שהמציאות האידאלית היא שאדם יברר לעצמו כל דבר על פי מקורותיו, ואולי לפחות כשיש פקפק או צצה שאלה להשתדל לברר ולא להסתמך בלבד.
7. לפי זה, מדוע בית שמאי פסקו דוקא בבית שמאי, שהרי אם היו מבררים כל דבר, יתכן שחלקם היו מגיעים במסקנותיהם לעשות כדעת ב"ה? תשובה - כיון שלבית שמאי היתה דרך ושיטה כללית שונה משל בית הלל, ואלו ואלו דברי אלוקים חיים.

3 הועלה בשיעור בשם הרב לוינגר שהרב אליהו לא פוסק נגד המ"ב אפי"כ החזו"א חולק עליו.

4 אמנם החינוך (תצו) כתב שאפי' החכמים שבכל דור ודור הרי הם כסנהדרין, אך גם לשיטתו רק כשכל גדולי הדור יושבים ביחד או נחשבים כסנהדרין שמצווים לשמוע לקול אשר יגידו. עיין בהקדמה להליכות עולם (כללי מרן השו"ע עמ' יא).

8. יש הבדל בין אם באים לרב לשאול שאלה מתוך ידיעה בנושא, אחרי שאדם ישב וחקר והתבונן במקורות, לבין אם אדם שואל רב בלי שום ידיעה בנושא ומצפה לתשובה חתוכה (כן/לא), כי כשבאים לשאול מתוך ידיעה בנושא אזי מתחדדים הדברים וגם הרב וגם השואל יוצאים מורווחים מצד האמת שמתבררת יותר בהגדרת המציאות ואפילו בצדדים ההלכתיים. כן מובא גם בשם הגרשז"א בספר התורה המשמחת עמ' 90.

9. מסתבר שסוגיא זו מכוונת יותר לבני ישיבות מאשר לבעלי בתים.

הנביא מלאכי, בין אחרוני נביאי בית שני, חותם הנבואה, אומר: "הנה אנכי שולח לכם את אליה המביא" - ומה עושים בינתיים עד שיבוא ויורה הוראה? הנביא אומר "זכרו תורת משה עבדי" - וזה בכל זמן הגלות עד להתחדשות הנבואה בב"א, וכשיבוא אליהו תחזור גם הנבואה, אבל כעת מה שאנו מבינים מן התורה זה מה שצריך לעשות. (הרב גרינשפן בשם רה"י)